

יגון

אנטון צ׳כוב • סיפור קצר – דפי עבודה לבגרות בספרות

יצרה: רוית ראש בן ישי

1. מהדורה למורה: תקציר, תשובות מופת, מחוון, מערכי שיעור
2. דף תלמיד: חלק א׳ הבנה • חלק ב׳ ניתוח • חלק ג׳ כתיבה בנוסח בגרות
3. כרטיס יציאה

מהדורה למורה – יגון

תקציר

ערב חורפי בפטרבורג. שלג רטוב יורד על העיר, והעגלון הזקן יונה פוטאפוב יושב קפוא על מושב העגלה, לבן כולו כמו רוח רפאים. גם סוסתו הקטנה עומדת בלי לזוז. מאז הצהריים לא הסיע אף נוסע אחד.

נוסע ראשון, איש צבא, מבקש לנסוע לצד ויבורג. יונה מנסה לספר לו שבנו מת השבוע. הנוסע שואל בנימוס ממה מת, אך מיד ממהר לדרוש שייסע מהר יותר, ואחר כך עוצם את עיניו ואינו מוכן להקשיב עוד.

אחר כך עולים לעגלה שלושה צעירים עליזים ושיכורים – שניים גבוהים ורזים ואחד נמוך וגיבן – ונוסעים אל גשר המשטרה תמורת עשרים קופייקות. הם מתווכחים, מקללים ומכים את יונה על עורפו, והוא צוחק איתם ומנסה שוב ושוב לספר על בנו. הם אינם מתעניינים, ובסוף הנסיעה יורדים ונעלמים.

יונה נשאר לבד, והיגון חוזר אליו ביתר שאת. הוא פונה לשוער שעובר ברחוב ושואל לשעה, אך השוער רק מגרש אותו מהמקום. יונה מבין שאין טעם לפנות עוד לבני אדם ומחליט לחזור מוקדם אל החצר.

באכסניה של העגלונים, ליד תנור גדול ומלוכלך, כולם ישנים. עגלון צעיר קם לשתות מים, ויונה פונה אליו ומספר שבנו מת השבוע בבית החולים. הצעיר כבר מכוסה בשמיכה וישן. יונה מרגיש שהוא חייב לספר הכול: איך חלה הבן, מה אמר לפני מותו, את ההלוויה, ואת בתו אניסיה שנשארה בכפר.

בסוף יונה יוצא אל האורווה, אל סוסתו. הוא מדבר אליה על שיבולת השועל ועל החציר, ואז מספר לה על בנו קוזמה יוניץ' שמת. הסוסה לועסת, מקשיבה ונושפת על ידיו, ויונה נסחף ומספר לה הכול.

משמעות הכותרת

גלוי: "יגון" הוא הצער העמוק של יונה על מות בנו. הכותרת מכריזה מראש על הרגש המרכזי של הסיפור, ואכן כמעט כל מעשה של יונה נובע מהצער הזה ומהצורך לשתף בו.

סמוי: המילה ברוסית (тоска) פירושה גם געגוע, מועקה ובדידות קיומית. היגון אינו רק אבל פרטי, אלא מצבו של אדם שאין מי שישמע אותו – בדידות בתוך עיר הומה. כך הכותרת הופכת לביקורת על חברה שבה אנשים חיים זה לצד זה ואינם רואים זה את זה.

תשובות מופת

שאלה 1 – הסבירו כיצד מעצבים המפגשים של יונה עם הדמויות השונות את רעיון הבדידות בסיפור. התייחסו לשני מפגשים לפחות.

טענה: המפגשים של יונה בנויים כסדרה של ניסיונות כושלים לשתף, וכל מפגש מעמיק את בדידותו, עד שהוא נאלץ לפנות אל הסוסה. ביסוס: במפגש עם איש הצבא יונה אומר "הבן שלי, אדוני, מת השבוע", והנוסע שואל ממה מת – אך מיד דורש לנסוע מהר ועוצם את עיניו. במפגש עם העגלון הצעיר יונה פונה למי שדומה

לו, אך הצעיר מתכסה בשמיכה ונרדם. הסבר: המפגש הראשון מציג אדישות של בן המעמד הגבוה, שהנימוס שלו ריק מתוכן. המפגש באכסניה כואב עוד יותר, כי גם בן מעמדו, שאמור להבין את עולמו, אינו פנוי – העייפות והעוני שחקו גם אצלו את היכולת להקשיב. ההדרגה הזאת – מזר מכובד, דרך צעירים גסים ועד חבר למקצוע – מראה שהבדידות אינה נובעת ממעמד מסוים אלא מאופייה של העיר כולה. סיכום: באמצעות המפגשים החוזרים צ׳כוב מראה שיונה מוקף אנשים ובכל זאת לבד לגמרי, וכך הבדידות הופכת לבעיה חברתית ולא רק לגורל פרטי.

שאלה 2 – מה תפקידה של הסוסה בסיפור? התייחסו לפתיחה ולסיום.

טענה: הסוסה היא בבואה של יונה ובסוף גם המאזינה היחידה שלו, ובכך היא חושפת את חוסר האנושיות של בני האדם. ביסוס: בפתיחה הסוסה לבנה וקפואה כמו יונה, והמספר מציין שגם היא נלקחה מהמחרשה והושלכה אל העיר הרועשת. בסיום, באורווה, יונה מדבר אליה על בנו, והיא "לועסת, מקשיבה ונושפת על ידיו", והוא "נסחף ומספר לה הכול". הסבר: בפתיחה ההקבלה בין השניים יוצרת תחושה ששניהם זרים בעיר ומנותקים משורשיהם בכפר. בסיום הסוסה ממלאת את התפקיד שבני האדם סירבו לו: היא נמצאת שם, קרובה וחמה, ואינה ממהרת. האירוניה מרה: היצור שאינו מבין מילים הוא היחיד שמאפשר ליונה לדבר. סיכום: הסוסה אינה רק חיה בסיפור אלא כלי אמנותי; דרכה צ׳כוב מעביר ביקורת חריפה על חברה שבה דווקא חיה מגלה יותר חמלה מאדם.

שאלה 3 – הסבירו את משמעות הכותרת "יגון" במישור הגלוי ובמישור הסמוי.

טענה: הכותרת מתארת במישור הגלוי את אבלו של יונה על בנו, ובמישור הסמוי – בדידות קיומית של אדם שאין מי שישמע אותו. ביסוס: יונה חוזר ואומר כי בנו מת "השבוע", ובאכסניה המספר מוסר שהוא צריך לספר "איך חלה הבן, מה אמר לפני מותו". המוטו שבראש הסיפור שואל "למי אספר את יגוני?". הסבר: במישור הגלוי, היגון הוא הצער הטבעי של אב שכול, והוא המניע של כל מעשיו. במישור הסמוי, הצער מוכפל בגלל השתיקה הכפויה: יונה סובל לא רק מהאובדן אלא מכך שאין לו עם מי לחלוק אותו. השאלה במוטו הופכת את הכותרת לשאלה כללית על החברה – והתשובה שהסיפור נותן, הסוסה, מעידה עד כמה היגון הוא גם יגון של ניכור ובדידות. סיכום: הכותרת "יגון" מצמצמת לכדי מילה אחת שני מעגלים של כאב – האבל הפרטי והבדידות החברתית – ומכוונת את הקוראים אל הרגש שבלב הסיפור.

שאלה 4 – כיצד תורם תיאור האווירה בפתיחת הסיפור להבנת מצבו של יונה?

טענה: תיאור הערב המושלג והעיר הסואנת בפתיחה משקף את מצבו הפנימי של יונה – קפאון, בדידות וזרות. ביסוס: הסיפור נפתח בדמדומי ערב ובשלג רטוב שנח על הגגות ועל הכתפיים, ויונה מתואר לבן כולו "כמו רוח רפאים", כפוף ואינו זע. העיר מתוארת כמערבולת של אורות מפלצתיים, רעש ואנשים שרצים. הסבר: השלג המכסה את יונה הופך אותו לחלק מהנוף, כמעט בלתי נראה – וכך בדיוק יתייחסו אליו הנוסעים. הקיפאון החיצוני מבטא את ההלם והאבל: אדם שבנו מת השבוע יושב בלי תנועה, ולא היה מנער מעליו אפילו ערימת שלג. מנגד, תנועת העיר המהירה מבליטה את הפער בינו לבין הסובבים: העולם ממהר, והוא נעצר. סיכום: תיאור האווירה אינו קישוט; הוא מכין את הקוראים לסיפור כולו ומציג כבר בפסקה הראשונה את הבדידות ואת הניכור שיתגלו בהמשך.

מחוון לשאלת הכתיבה (25 נק׳)

רכיב	נקודות
טענה מרכזית ברורה שעונה בדיוק על השאלה	5
ביסוס: לפחות שתי דוגמאות מדויקות מהיצירה (ציטוט קצר או תיאור רגע)	8
הסבר: קישור כל דוגמה לטענה – למה היא מוכיחה אותה	7
שימוש נכון במושגים ספרותיים (מספר, ניגוד, סמל, אירוניה…)	3
מבנה, לשון וסיכום שחוזר לטענה	2
סה״כ	25

מערך שיעור – 45 דקות

דקות	שלב	מה עושים
0–5	פתיחה: שאלת הוק	"למי אתם מספרים כשקשה לכם?" – סבב קצר בכתב או בעל פה, שיתוף רשות.
5–15	קריאת הפתיחה	קריאה בקול של קטע הפתיחה; זיהוי מילים של קור וקיפאון וקישורן למצבו של יונה.
15–25	טבלת מפגשים	בזוגות: ממלאים טבלה – הדמות, מה יונה אומר, איך היא מגיבה, מה זה מלמד.
25–33	קריאת הסיום	קריאת קטע האורווה; דיון: מדוע דווקא הסוסה? מה האירוניה?
33–42	כתיבת פסקת טענה	כל תלמיד ותלמידה כותבים פסקה על תפקיד הסוסה במבנה טענה–ביסוס–הסבר–סיכום.
42–45	כרטיס יציאה	משפט אחד: מה צ׳כוב רוצה שנעשה אחרת אחרי קריאת הסיפור?

שיעור כפול – 90 דקות

דקות	שלב	מה עושים
0–10	פתיחה ורקע	שאלת הוק, היכרות קצרה עם צ׳כוב ועם פטרבורג של המאה ה-19 ומקצוע העגלון.
10–25	קריאה מודרכת	קריאת הסיפור במקראה, עצירות קצרות אחרי כל מפגש לשאלת "מה יונה מרגיש עכשיו?".

דקות	שלב	מה עושים
25–40	עבודה בקבוצות	כל קבוצה מקבלת מפגש אחד (איש הצבא, הצעירים, השוער, העגלון הצעיר) ומנתחת אמצעי אמנותי מרכזי בו.
40–50	הצגת ממצאים	כל קבוצה מציגה בדקה וחצי; בונים יחד על הלוח את "סולם הבדידות".
50–60	כותרת וסמלים	דיון בכותרת בשני מישורים ובסמלים: שלג, סוסה, עיר, צימאון.
60–80	תרגול שאלת בגרות	כתיבת תשובה לשאלה על תפקיד הסוסה; השוואה לתשובת המופת והערכה עצמית לפי המחוון.
80–90	סיכום וכרטיס יציאה	"מכתב קצר ליונה": מה הייתם אומרים לו אילו עלה לעגלה שלכם? שיתוף רשות.

התאמות

- חנ"מ: לחלק את חלק ג׳ למקטעים, לתת את פתיחי המשפטים, בלי הגבלת זמן; בחלק א׳ – 3 אפשרויות בלבד.
- עולים: להקריא את הסיכום הפשוט, להצמיד את מילון המונחים, לאפשר מילון דו-לשוני.

מפתח לחלק א׳

1. מה קרה לבן של יונה? – הבן מת
2. מה יונה רוצה יותר מכול? – שמישהו יקשיב לו
3. איך מגיבים הנוסעים? – לא מקשיבים לו
4. למי יונה מספר הכול בסוף? – לסוסה

דף תלמיד – יגון

שם: _____ **כיתה:** _____ **תאריך:** _____

יגון / אנטון צ'כוב. היצירה בנחלת הכלל.

חלק א' – הבנה

1. מה קרה לבן של יונה?

א) הבן מת ב) הבן נסע לכפר ג) הבן נהיה עגלון

2. מה יונה רוצה יותר מכול?

א) כסף ב) שמישהו יקשיב לו ג) אוכל לסוסה

3. איך מגיבים הנוסעים?

א) מחבקים אותו ב) לא מקשיבים לו ג) נותנים לו מתנה

4. למי יונה מספר הכול בסוף?

א) לבת שלו ב) לשוער ג) לסוסה

5. תארו במשפט או שניים את הדמות "יונה פוטאפוב".

_____

_____

_____

חלק ב' – ניתוח

השלימו את הטבלה: היכן מופיע האמצעי ביצירה, ומה הוא תורם?

אמצעי	היכן ביצירה	מה הוא תורם
אירוניה		
חזרה		
ניגוד		
דימוי		

משמעות הכותרת

מישור גלוי:

מישור סמוי:

חלק ג' – כתיבה בנוסח בגרות

הסבירו כיצד מעצבים המפגשים של יונה עם הדמויות השונות את רעיון הבדידות בסיפור. התייחסו לשני מפגשים לפחות.

בונים תשובה

1. טענה – משפט שעונה על השאלה
2. ביסוס – שתי דוגמאות (ציטוט של עד 8 מילים)
3. הסבר – מה כל דוגמה מוכיחה
4. סיכום – חזרה לטענה

פתיחי משפטים: לדעתי יונה מרגיש... / אני חושב/ת כך כי בסיפור כתוב... / המילים "..." מראות ש... / הסוסה חשובה בסיפור כי...

כרטיס יציאה – יגון

- דבר אחד חדש שלמדתי היום:
- שאלה אחת שעדיין מעסיקה אותי:
- מ-1 עד 5, עד כמה אני מרגיש/ה מוכן/ה לשאלה כזו בבחינה? ___